

de waarden.
u deze polen
wetenschap.

der genoemde

torp, in Mar-
dat het voor-
kennis niet
naakte, z.g.
mt, maar in
ofie heeft tot
wetenschap-
utwikkelt, tot
aken. De ge-
n is op zich
waardig ver-
ing den weg
ent.

uter logische
natuurkunde
bronnen, van
ekend maakt
et de wetten

erwegend lo-
sophie van de
sophie geken-

verschijnsel
zin van het
en zijn ver-

evenmin als
met een, bui-
le, werkelijk-

oor het ding-
ten grond-
t zijn gaat
Het denken

ze beperking
bedoeld als

an dit idea-

stil-peinzend
n zichzelf in
met beschou-
van de na-
eft deze be-

punt der lo-
wijsgeerige

ving van den
in zijn koers
d, die naar
schoonheids-
kenis, omdat
st.

plaatsen van
vakken, die
gevoel wor-
wel het na-
is, zuiver

op te bou-
n leiden tot
e z.g. loutere

menten? Juist
delijk is het
voor God en
aken. Ik ten-
iden, zij het
nenten, waar-
heid heb be-
denkt, moest
nlijke bevesti-
and toch zal
Gods Woord
n der Rege-
gere besturen

at de hoofd-
d der zomer-
werd breeder
dan ook.
te Heraut
an Belof-

p den eisch,
aan de roe-
den der ge-
ler dure be-
loften; be-
onden gaan,
onden voor-
boek voluit
u; beloften
oord en in
el veel hoo-
kening voor
et feit stond
ouderlingen
ook wel op
th allereerst
ag stonden.
den geeste-

kennis ontspringt, maar de logist redt zich door de ethiek en aanverwante vakken op den logischen stam te enten. Ethiek is voor hem, logica van den wil.

Het behoefte zeker nauwelijks gezegd, dat dit logisme van de Marburgerschool meer bewondering (uit formeel oogpunt) dan instemming heeft gevonden. Wie de wijsheid-zoekende ziel een puur logisch systeem vóórzet, geeft haar een steen voor brood. Voor het hoogmoedig hart is er wel iets bekoorlijks in, door den „Souverainen Logos" de duisternissen van het wereldraadsel te kunnen omzetten in licht, maar tenslotte voelt ook dat verwaande verstand zijn onmacht en deinst het terug voor den „lach der werkelijkheid".

Ook tegenover de stoutmoedige wijsbegeerte, die het onbegrijpelijke wil grijpen geldt het goddelijk woord: „Die in den hemel woont zal lachen".

♦♦

De Badensche school biedt ons, in dit opzicht, een aantrekkelijker beeld.

Niet door de glorie der strakke wetenschap, maar door de „majesteit" der groote persoonlijkheden, werd Windelband (hoogleraar in Heidelberg), de schrijver van de prachtige „Geschichte der Philosophie", gebocid en beziel.

Voor hem is hoofdzak niet de vraag naar het enkele „zijn", maar naar de waarde van het zijn. Spiedend met zijn scherp- en wijdziend oog over het veld van de geschiedenis der menschheid, komt hij tot het klaar besef, dat men hier niet de „reine" logica van wiskunde en natuurwetenschap niets uitricht. Het proces van den geest is geen wiskundesom. De cultuur staat niet onder de wet van de natuur.

Vandaar dat de Badensche school begon met de natuurwetenschap binnen haar eigen grenzen te beperken en haar het recht te ontzeggen aan de wijsbegeerte de wet voor te schrijven.

Wel stelt ook deze school zich tot taak de wijsbegeerte op streng wetenschappelijke basis op te bouwen, maar ze doet dit met handhaving van het onderscheid tusschen de natuurwetenschappen en cultuurwetenschappen.

Dit onderscheid is fundamenteel en principieel. De natuurwetenschap zoekt de wet van het algemeene, de cultuur- (of geschiedkundige) wetenschap heeft tot voorwerp het bijzondere en individuele. Hier heerscht niet de wet, maar het „einzellige" (wat slechts één keer gebeurt) en de betekenis van dit onberekenbare gebeuren verstaat de geest niet door logisch kennen, maar door de waarde van deze werkelijkheden te bepalen. Deze waardebeoordeling geschiedt echter niet naar een subjectieve opinie, maar in betrekking tot de absoluut geldende waarden, die boven tijd en geschiedenis bestaan.

In onderscheiding van het kentheoretisch criticisme, waarop vele Kantianen den nadruk leggen, kan dus de methode van deze school het waarde-theoretisch criticisme genoemd worden.

De aard van onze beschouwingen laat niet toe, dat wij op het denk-werk van deze school dieper ingaan.

Windelband's schitterende leerling Rickert heeft, van het genoemde beginsel uit, gepoogd een nieuwe ken-leer te ontwikkelen, daarbij den vollen nadruk leggende niet op het „zijn", maar op het

lijken inhoud onthloot was, lag in hun papiertje, dat ze thuis kregen van het een of ander moderamen. Maar de geestelijk-waarachtige band lag in de bevestiging op den grondslag der formulieren en formulierbeloften.

Gesteld dus al, dat er naderhand conflict ontstond en eenig leeraar, onderling of diaken zeggen moest: „Zie, nu weet ik waarlijk niet wat ik doen moet. Volgens de formele administratieve verplichting moet ik zus en zoo doen, maar volgens den geestelijken waarachtigen band, waarmee ik voor Gods oog aan de gemeente vastlig, vlak anders!" — dan mag, dan kan dat voor iemand, die zijn ziel voor den naam van Jezus overgaf, geen oogenblik meer een twijfelachtige zaak wezen.

Dan is dat voor zulk een kind des Heeren terstond beslist en uitgemaakt.

En zal zulk een minnaar van 's Heeren volk en liefhebber van den Naam des Heeren onverwijd en zonder aarzelen uitroepen: „Natuurlijk bindt de hand voor Gods oog aan de gemeente Christi aangelegd mij eerst en meest!"

Te denken dat iemand dan zeggen zou: „Ja, dan blijft mij weinig anders over, dan den formeel-administratieven leiddraad van menschen te volgen, en de voor God bezworen verplichtingen „stillekens op zij te zetten", ware liefdeloos en komt niet tepas.

Er mag, er moet dus onderscheid en aangenomen, dat alle belijdende leeraars, onderlingen en diakenen, 't zij ze gereformeerd, 't zij ze iredisch zijn, zonder achterdeurtjes of uitvluchten, voor den dwingenden band van deze formulierbelofte zwichten zullen.

De iredischen kunnen zich hier niet onttrekken. Zij, de mannen die ons juist telkens verwijten, dat we op den vorm drijven, maar het wezen niet genoeg achten, kunnen toch waarlijk zelve niet zonder bloot op het gelaat ons komen vertellen: „Dat zedige belofte wel bezworen hebben, maar het zoo nauw daar niet mee nemen."

„moeten" en tenslotte uitkomend in een transcendentiaal (boven ervaring uitgaand) idealisme.

Een bevredigende oplossing heeft ook Rickert, een denk-gymnast als weinigen, niet gevonden.

Gelijk de natuurfilosofie het verband met de geesteswetenschappen verloor, heeft de cultuurfilosofie op haar beurt met hare afgetrokken redeneeringen de veelvoudige werkelijkheid, die zich aan het bloote verstand voordoet, verwaarloosd.

Toch heeft ook de Badensche school in den grooten geestesstrijd tot verovering van de waarheid haar eigen plaats en betekenis.

Zij heeft den modernen, met de exacte natuurkennis dwependen, mensch bepaald bij de superioriteit van het geestelijke boven het natuurlijke.

Hoezeer deze Neo-Kantiaansche school ook voor onze (nieuwe) christelijke wetenschap betekenis heeft, kan genoegzaam blijken uit het feit, dat Professor Geesink vóór kort op een wetenschappelijke samenkomst van de Vereeniging voor Gereformeerd Hooger Onderwijs over deze school een voordracht heeft gehouden.

In zijne stellingen beschrijft hij het Badensche stelsel door als elementen van zijn bouw o.a. te noemen:

1. De onderscheiding tusschen „zijn" en „gelden".
2. De oriëntering naar de cultuur, in afwijking van Kant's oriëntering naar de natuur.
3. De accentueering van de geesteswetenschappen tegenover de natuurwetenschappen.
4. De streving naar een, boven de ervaring, op de historische religies gegronde, religie.

Waardeerbaar vindt Prof. Geesink:

1. Dat deze school het recht van het geestesleven handhaaft tegenover het Naturisme en Positivisme.
2. Dat aan het irrationeële plaats wordt gegeven.
3. Dat de religie verheven wordt boven Wetenschap, Zedelijkheid en Kunst.

Zijn bezwaren formuleert onze christen-wijsgeer aldus:

1. Het „zijn" wordt ten laatste instantie geofferd aan het „gelden".
2. De bijzondere openbaring wordt miskend; daardoor aan de absoluteitheid van het Christendom tekort gedaan, en het Godsbegrip geconstrueerd naar het beeld van den cultuurmensch.

Tenslotte is dus het positieve resultaat voor den opbouw van een bevredigende kenleer pover. Nog steeds is de mensch zoekend naar de omhulling van het eigenlijk wijsgeerig geheim.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

De sociale roman.

III.

De vorige week bespraken we den roman „De Wegerincks" van C. A. Klaver—Oudshoorn.

We zagen toen, dat de psychologische analyse van dit boek verdienstelijk mag worden genoemd, dat goed geteekend is de worsteling van den jongen predikant Wegerinck, die den weg van z'n roeping is gevolgd, maar ten slotte gedwongen wordt door materiële nood dien weer te verlaten en „tot een anderen staat des levens" over te gaan. De samenstelling van den roman echter bleek ons

Dit zou grievend voor hun persoon, krenkend voor hun standpunt, stuitend voor den roep van hun naam zijn.

Met name op hún instemming en steun mag dus gerekend, indien we op deze afgelegde beloften en als met eede bezworen getuigenissen, klem en nadruk leggen, en voor medestanders en tegenstanders de hooge en dure verplichting prediken, om na te komen, wat men heeft beloofd.

Nagegaan wordt nu wat in de verschillende liturgische formulieren te dien aanzien te vinden is. O.a. wordt herinnerd, hoe iredische en gereformeerde predikanten beiden beloven hebben, dat het plicht is de wolven uit de schaapskooi van Christus te weren; en dat een wolf in die schaapskooi elk predikant dient te heeten, die een vreemde leer voorstelt. Herders en wolven, ziedaar dus de tegenstelling, waarin en de Hellige Schrift en de liturgische formulieren der Gereformeerde Kerken op het scherpst tegenover elkander stellen de ware en de valsche leeraars. En toch reiken de iredischen aan zulke wolven in de schaapskooi van Christus de hand der gemeenschap.

Ten slotte resumeert Dr. Kuyper zijn artikelen reeds dan nog in dezer voege:

1°. In onze liturgische stukken, die dusver ook nog door de iredische predikanten zonder voorbehoud geberijgd worden, komen belijdenissen, verklaringen en beloften voor, die in elk opzicht het geloovig, godgeleerd en kerkrechtelijk standpunt der gereformeerden uit den echten tijd beamen.

2°. Aan de beaming van deze stukken waagden en wagen zich nog schier alle iredische predikanten, 't zij ze anderen bevestigen of zelf bevestigend worden, doopen of kinderen uit hun eigen lendenen ten doop laten heffen. Ze staan dus kerkelijk en zedelijk onder het verband van deze religieuze, theologische en canonieke verklaringen en beloften.

En 3°. desniettemin spreken en handelen de

minder gelukkig, omdat de elementen, uit welke het conflict ontstaat, min of meer in de richting van dat conflict geforceerd zijn. Niet als roman heeft dan ook dit boek in de eerste plaats betekenis, — al mogen de technische hoedanigheden voelszins erkenning verdienen — maar als sociale roman.

Daarover moeten we thans nader handelen.

Vragen we dan eerst, welke de betekenis is van den socialen roman, zooals die in de nieuwste literatuur zich begint te ontwikkelen. We spraken over deze ontwikkeling in het eerste artikel, toen we zagen, dat in den nieuweren vorm de sociale roman tot uitgangspunt heeft de maatschappelijke verhoudingen onder de menschen en dat hij op die beschouwing de persoonsanalyse bouwt.

Daarin nu ligt, geloof ik, de waarde.

Want dat beteekent toch, dat niet meer zoo sterk op den voorgrond staat het individueele in de psychologische ontleding, maar dat het algemeene weer den voorrang krijgt. En dat is in verschillend opzicht van belang.

Vooreerst toch ligt in de beschouwing van eenig maatschappelijk conflict, dat ingrijpt in het leven van velen, veel meer betekenis, dan in het zielegebeuren van den enkeling, ook al is dit op zichzelf belangrijk. De roman, die op dat algemeene het licht doet vallen, krijgt daardoor uiteraard meer waarde, dan de roman, die de verhoudingen van den enkelen mensch ontleeft, ook en vooral literair, omdat hij zoo veel meer wordt spiegel van het leven en van zijn tijd.

Maar in de tweede plaats heeft deze nieuwere ontwikkeling het karakter van een reactie ten goede.

Een algemeene karaktertrek van den roman der latere jaren immers is, dat de besproken verhoudingen uitsluitend persoonlijk zijn en dikwijls in 't geheel niet belangrijk uit maatschappelijk of zelfs menschelijk oogpunt. De strijd van den een of ander, om zijn van den norm der heerschende begrippen afwijkend begeeren vervuld te krijgen, is de stof van meer dan een roman geweest en geworden en de ontleding van zulk een pogen is daarbij vaak zoo tot in kleinigheden uitgewerkt, dat ze op den beschouwer den indruk maakt van ziekelijkheid. Het aantal zielszieken is in de moderne romanliteratuur angstwekkend groot, als gevolg van het feit, dat het persoonlijke zoo sterk op den voorgrond stond. Ongetwijfeld vloede dit voort uit het individualistisch beginsel van de literaire herleving van 1880, maar in z'n voortgang heeft het toch het karakter van ziekelijkheid gekregen, juist door de hier aangegeven ontwikkeling.

Tegen die verworping nu is de roman, die van het algemeene uitgaat, de sociale roman dus zooals die schijnt op te komen, een gezonde reactie. Want als daarin uit de beschouwing van eenige maatschappelijke situatie de teekening van den enkelen persoon ontstaat, is daar de normale gang van het leven gevolgd, waar ook de verhoudingen van het algemeene die van den enkeling bepalen. Dan blijven natuurlijk de persoonlijke elementen bestaan, maar die zijn dan steeds afhankelijk van de algemeene, en in die afhankelijkheid zijn ze belangrijk. Zoo wordt, naar we boven reeds zeiden, de roman weer spiegel van het leven van z'n tijd en dus als literair verschijnsel van betekenis. Zoo wordt ook de roman als een venster, dat uitzicht geeft over de wijheid van het leven.

iredische predikanten niet slechts in strijd met deze religieuze, theologische en canonieke verklaringen en beloften, maar veroorloven zich zelfs de vrijheid, om en principieel en praktisch deze verklaringen en beloften te bestriden; ja, om al diegenen die er voor opkomen, te brandmerken als een onrustig en gevaarlijk slag.

In dit droeve feit ligt iets zeer stuitends voor het zedelijk waarheidsgevoel.

Niet alsof we deze heeren er van verdenken zouden, dat ze, tegen beter weten in, oneerlijk handelen zouden.

Kwam zulk een vermoeden in ons op, het zou niet hen, maar ons zelve wonden.

Oprechtelijk nemen we dus aan, dat deze heeren over dit stuitend contrast tusschen hun wijze van doen en de door hen afgelegde verklaringen en geloften, nooit, met kennis van zaken en na vereichte studie, na hebben gedacht.

Maar, ook zoo, blijft dan toch het feit een feit, dat een gansche reeks van achtbare mannen, die als pleitbezorgers van waarheid en zedelijkheid optreden, zelve in hun ambtelijk optreden, in strijd met de eischen van waarheid en zedelijkheid handelen.

En overmits nu onlangs een misbegrepen woord van den hoogleeraar Dr. Rutgers, aan de iredische woordvoerders aanleiding gaf, om op hun eigenaardige iredische manier, dezen man van ongerept karakter, den heiligen scheidsnaam van „Jezus" naar het hoofd te werpen, werd het toch tijd, het blaadje eens om te keeren, en aan de iredische predikanten en corps eens de dringende en ernstige vraag voor te leggen: „Gij geroepen dienstknechten in den dienst des Heeren, hoe verdedigt ge zelve uw houding ten deze uit het oogpunt van waarheid en eerlijken zin?"

Dit stond te lezen in De Heraut van 31 December 1882.

We hooren hier het eerste rommelen van het onweer, dat in 1886 zou losbarsten.